

Прэфіксацыя + постфіксацыя — далучэнне да ўтваральнага слова прэфікса і постфікса: *счуцца* (< с- + *чуць* + *-ца*): *Счуўся шлолах першае сасны...* [1, с. 35].

Суфіксацыя + постфіксацыя — далучэнне да асновы ўтваральнага слова суфікса і постфікса: *ружыцца* «красаваць ружай»: *Ружавыя кветкі ружацца вясною* [1, с. 22]; *жарыцца* «ўжываць жарты»: *Вы знаеце, як жарыцца з паэта; / Па-камароўску плёткі раздаюць?!* [1, с. 247].

Дэсуфіксацыя — скарачэнне ва ўтваральнай аснове суфікса: *прыцем* (<прыцем/ак/): *І першы раз няроднаю вяртацца ў прыцем дому, / Дзе Кулакоўскі прозаю пісаў пра вёснаў човен* [1, с. 218].

Акцэнтацыя — перанос націску з аднаго склада ў слоўце на другі: *Сумата* «сумота»: *Сэрцайкі чатыры ў адной сумале* [1, с. 43].

Дэсуфіксацыя + суфіксацыя — замена аднаго суфікса другім: *неразумцы* «неразумныя жывёлы»: *І адпусціць ваўчыцу да жывой бярогі, / Дзе неразумцы (вывадак сямёрын!), / Галодныя, скуголілі на чорны месяц...* [2, с. 160].

Нульсуфіксацыя — далучэнне да ўтваральнай асновы нулявога суфікса: *усцежа* «тое, што ўсцэжана чым-небудзь»: *Ехалі ўдвое краем-далінай, / Яркаю ўсцэжай расквечаных зор* [1, с. 11].

Рэдуплікацыя слова + суфіксацыя — паўтор слова і далучэнне суфікса: *Гулі-гулі-гулька* «той, хто забаўляе дзяцей»: *Кліцце, дзеці, Бая, / Мудрага дзядульку. / Гулі-гулі-гульку!* [1, с. 77]; *лебядзіца-лебядо* «сцежка»: *Да вачэй слязу гукала, / Лебядзіцай-лебядою / Хлеба з соллю не давала* [1, с. 40].

Рэдуплікацыя слова + прэфіксацыя — паўтор слоў і далучэнне да аднаго з іх прэфікса: *белы-перабелы* «сцежка»: *Сёння снег прачнуўся, белы-перабелы* [1, с. 32].

Прэфіксацыя + дэсуфіксацыя + суфіксацыя — далучэнне да ўтваральнага слова прэфікса і замена аднаго суфікса другім: *непрыслужліва* «не прыслужваючы»: *Толькі сны непрыслужліва варту нясуць — / Ад Вачэй і да Зор, ад Зямлі і да Болю* [2, с. 124].

Прэфіксацыя + суфіксацыя + канверсія (субстантывацыя) — далучэнне да ўтваральнай асновы прэфікса і суфікса і пераход утворанага гукавога комплексу ў разрад назоўнікаў: *злюбелы* «даўно любы» (< з- + *люб(ы)* + *-е(л-ы)*): *Слязою, злюбелы, цябе размілюю* [2, с. 185]. Слова *злюбелы* ўтворана праз ступень: *любы* → [*злюбелець*] → *злюбелы*.

Заклучэнне. Пры ўтварэнні ІАН В. Аколава выкарыстала 19 спосабаў словаўтварэння. Сярод іх 9 аднасродкавых, або чыстых, 8 — двухсродкавых і 2 — трохсродкавыя.

Артыкул падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь (дагавор № 1410/2021).

Спіс цытуемых крыніц

1. Аколава, В. Случарыны : кн. паэзіі / В. Аколава. — Мінск : Полымя, 1994. — 432 с.
2. Аколава, В. Вяртанне ў заўтра : лірыка / В. Аколава. — Мінск : Маст. літ., 1990. — 238 с.

УДК 808.26 – 541.2

М. А. Талатыннік, С. Ф. Бут-Гусаім

Установа адукацыі «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна»,
Брэст, Рэспубліка Беларусь

ПАЭТОНЫМЫ ЯК ВОБРАЗНА-ВЫЯЎЛЕНЧЫ СРОДАК У КАЗКАХ ГЕОРГІЯ МАРЧУКА

Уводзіны. Георгій Марчук з'яўляецца аўтарам шматлікіх твораў для дзяцей і юнацтва. Узгадаем зборнікі казак «Жылі-былі дзед Васільчык і баба Кацярына», «Чужое багацце», «Дзікая груша», п'есы-казкі «Чаканне сабакі Тэафіла», «Новыя прыгоды Несцеркі».

Дзеянне практычна ўсіх казак Г. Марчука разгортваецца на Палессі, там, дзе сярод былых пракаветных і неабсяжных балот стаіць старажытны Давыд-Гарадок, дзе чароўная Гарынь упадае ў царыцу края Прыпяць, дзе «за сямю лясамі, трыма балотамі, куды не вядуць мінскія, кіеўскія, варшаўскія дарогі, жывуць людзі звыкла, законапаслухмяна, па-добрасуседску» [1, с. 4]. Ствараючы яркія, фантастычныя і праўдзівыя карціны мінулага і сучаснага жыцця роднай зямлі, Г. Марчук звяртаецца да такога паказальнага ў плане нацыянальнай і культурнай адметнасці складніка мовы, як антрапанімічная лексіка.

Мэта прадстаўленай працы — прааналізаваць антрапаэтонымы (уласныя асабовыя імёны, прозвішчы мянушкі) казак Георгія Марчука як значымыя інфарматыўныя адзінкі, у семантычную структуру якіх уключаюцца прагматычны складнік, стылістычныя, эмацыйныя, ацэначныя, экспрэсіўныя, сацыяльныя адценні значэння, асацыяцыі і іншая інфармацыя экстралінгвістычнага характару, што праяўляецца на ўзроўні антрапанімічнай канатацыі.

Асноўная частка. Антрапанімікон казак пісьменніка з'яўляецца адлюстраваннем багацця беларускага іменаслову, які характарызуецца маляўнічай палітрай. У казках Г. Марчука знаходзім многа надзвычай прыгожых традыцыйных беларускіх імёнаў: *Базыль, Ян, Аксён, Домна, Марфа, Гана, Мікадзім, Ганеліс, Лука, Астан, Пілін, Сілуян, Багуслава* і інш.

Антрапаэтонімы аўтарскіх казак рэпрэзентуюць канатацью сацыяльнасці. У творах Г. Марчука знаходзім выкарыстанне як візантыйска-праваслаўных (*Іван, Марфа, Нікадзім, Аганія, Барыс, Глеб, Сілуян*), так і рымска-каталіцкіх (*Базыль, Ян, Стась*) формаў імёнаў. Сустрэкаюцца на старонках казак і язычніцкія двухасноўныя імёны-кампазіты: *Яраслаў, Святаполк, Багуслава*.

Нярэдкія ў аўтарскіх казках *прамагаваркія* асабовыя імёны, якія маюць празрыстую ўнутраную форму. Да ліку такіх антрапаэтонімаў адносяцца імёны-ўказальнікі роду заняткаў і сацыяльнага статусу персанажаў: *Настаўнік, Студэнт, Прафесар, Дама*. Звесткі як аб знешнасці, так і аб унутрнім абліччы героя нясе гаваркое імя *Аднавокі Пірат*: «*Адно вока Пірата закрыта павязкай, другое гарыць злым чырвоным агнём. Увесь дзень Аднавокі бегае па замку і ўсё думае, думае, якое б зло зрабіць*» [1, с. 34]. Менавіта *Пірат* стварае Чорны горад, забараніўшы яго жыхарам жыць весела, ярка, сябраваць, дапамагаць адзін аднаму.

Ускоснагаваркія імёны маюць «зацмененую» ўнутраную форму, для высвятлення якой патрэбны кантэкст. Такія імёны ў казках могуць указваць на фізічныя якасці герояў. Так, матывацыя імені казачнага асілка *Сілуяна* становіцца зразумелай чытачу тады, калі кантэкст высвечвае першааснову оніма: «*Сілуян — ладны хлопец, што ростам і сілаю выйшаў. Кулакі ў яго, як гіры пудоўвыя. Так дасць, што і не ачомаюся*» [1, с. 28]. Ускоснагаваркія онімы могуць указваць на маральныя якасці персанажаў. Такім іменем з'яўляецца найменне прыгажуні *Багуславы* — гераніі казкі «Каваль Сілуян і злы дух». Лёс дзяўчыны — прыклад жыцця простага чалавека, які жыве «*законнаслухмяна, богабаязна, па-добрасуседску*» [1, с. 24]. Жыццё Багуславы падпарадкавана спрадвечным маральным прынцыпам чэснасці, спагады, любові да бліжняга. Дзякуючы *Божай дапамозе*, геранія ратуе душу каханага ад д'ябальскіх чараў.

Выразнікі канатацый эмацыйнасці і ацэначнасці — формы асабовых імён. У казках Г. Марчука адлюстравана народная традыцыя называць дзяцей і падлеткаў формамі імёнаў, якія выражаюць ласку і пяшчоту. Прыгадаем *Ягорку*, добрага, спагадлівага хлопчыка, вернага сябра Шпака, Дзятла, Жаўрука з казкі «Зімовая песня Жаўрука». Гэта і малы *Юраська*, унук галоўных герояў казак пра дзеда Васільчыка і бабу Кацярыну. Максімальна насычаны любоўю і пяшчотай формы імёнаў, якімі называюць каханых людзей: «*Кахае ён Марыўку, дачку бондара, а Домна не хоча, каб яны пажаніліся*» [1, с. 32]; «*Няўжо не вернецца да яе Іванка*» [1, с. 44].

Рэпрэзентанты канатацый сацыяльнасці — апелятывы-прыдаткі пры антрапаэтонімах, якія указваюць на род заняткаў, сацыяльнае становішча персанажа: «*Сілуян-каваль упадабаў дзяўчыну-сірату Багуславу, незвычайную прыгажуню*» [1, с. 23]; «*Кабету яго Домнай клічуць. Домна-шаптуха. Скнара, як і ён*» [1, с. 44].

Побач з асабовымі імёнамі яркім ацэначна-характарыстычным сродкам у творах пісьменніка з'яўляюцца прозвішчы. Ствараючы празванні казачных герояў, Г. Марчук імкнецца «ўваскрасіць» унутраную форму оніма, падкрэсліць яго сувязь з паняццем, якое легла ў аснову наймення. У прозвішчах адлюстроўваецца бачанне пісьменікам сваіх персанажаў, іх характараў, дзеянняў, учынкаў. Так, найменне *Барабанадуля*, якое належыць герою цыкла казак пра дзеда Васільчыка і бабу Кацярыну, адмоўна характарызуе персанажа. Гэта пусты, злы, помслівы чалавек, які любіць выхваляцца сваімі «подзвігамі». Ён не ўмее любіць, кахаць, спачуваць, прыносячы бліжнім адны непрыемнасці. *Барабанадуля* пазбаўляецца ад хворай маці, адправіўшы яе да слабай здароўем сястры, калечыць старую Сароку, забівае кошачку Дымку. Найменне казачнага персанажа адпавядае сутнасці героя, створанага фантазіяй Г. Марчука.

Ствараючы яркія, запамінальныя партрэты казачных герояў, Г. Марчук выкарыстоўвае выяўленчыя магчымасці такога разраду антрапанімічнай лексікі, як мянушкі. Так, герой адной з казак Г. Марчука мае мянушку *Карыта з чырвонамі*. Празванне пана характарызуецца адценнем пагарды, знявагі. Атрымаў казачны персанаж такое найменне за тое, што перамог у саборніцтве па выцягванні грошай з карыта: «*Пан меў ручышчы доўгія і жмені вялізныя, бы не людскія. І так імі, паганец, чэрпаў, што паўтуды, не менш, тых чырвонацаў з карыта выцягваў*» [1, с. 138]. Мянуська не толькі фіксуе надзвычайную падзею, яна перадае асаблівасці маральнага аблічча героя: яго імкненне і ўменне здабываць грошы любымі шляхамі.

Заклучэнне. Паэтонімы казак Георгія Марчука працягваюць традыцыі гаваркіх фальклорнімаў народнай казкі і адлюстроўваюць адметнасць беларускага нацыянальнага іменаслову. Пераважаюць у аўтарскіх казках прамагаваркія і ўскоснагаваркія антрапонімы. Удала падабраныя пісьменнікам асабовыя імёны, прозвішчы, мянушкі могуць ярка, запамінальна і лаканічна паказаць знешняе аблічча і псіхалагічны стан героя, перадаць манеру паводзінаў персанажа, а таксама выразіць характар і танальнасць людскіх узаемаадносін.

Спіс цытуемых крыніц

1. Марчук, Г. Дзікая груша / Г. Марчук. — Мінск : Беларусь, 2000. — 287 с.